

UNELE PROBLEME ALE DREPTULUI PENAL AL AFACERILOR

Lector univ. dr. Constantin TĂNASE
Universitatea „Danubius,, din Galați

Résumé: *La principale objection qu'on apporte au droit pénal des affaires consiste à nier son existence comme branche de droit. On conteste son domaine d'application et ses institutions spécifiques. Dans la littérature de spécialité européenne et autochtone il y a relativement peu de travaux dédiés à ce domaine. En échange, les spécialistes admettent l'existence d'une **criminalité des affaires**.*

La matière du droit pénal des affaires se retrouve dans des lois spéciales, par conséquent, la sous-branche de droit en question a une structure originale qui ne suit pas le modèle des codes pénaux classiques.

Malgré les dimensions du phénomène criminel des milieux des affaires (dimensions assez étendues), sa visibilité dans le paysage des branches de droit et des sciences pénales est réduite. Les choses se présentent comme telles pour des causes diverses, complexes et profondes.

En dépit de ses inconvénients, l'existence du droit pénal des affaires est une réalité incontestable. C'est la multitude des normes légales d'incrimination des faits commis dans le domaine des affaires et la préoccupation de certaines instances européennes et internationales qui l'attestent.

1. Principala obiecțiune ce i se aduce dreptului penal al afacerilor consistă în negarea existenței acestei subramuri de drept. I se contestă proprietatea domeniului de aplicare și a instituțiilor specifice. Adică a obiectului și a normelor care reglementează anumite grupe de relații sociale.¹ Suporterii acestor păreri se sprijină pe ideea că dreptul penal constituie o soluție suficientă pentru realizarea scopului și îndeplinirea sarcinilor impuse de prevenirea și combaterea criminalității.

Situația pare firească, dacă avem în vedere pozițiile exprimate la vremea respectivă față de procesul de autonomizare a altor ramuri ori subramuri de drept în raport cu disciplinele matcă.² Avem în vedere dreptul familiei în raport cu dreptul civil, dreptul transporturilor în raport cu dreptul comercial, dreptul maritim în raport cu dreptul transporturilor etc.

Desprinderea și autonomizarea unor noi ramuri de drept din și față de altele preexistente este un proces obiectiv, legitim, evident și pe deplin explicabil. Este o consecință a dinamicii sociale, a sporirii în complexitate a tuturor fenomenelor ce au loc în societate, ceea ce determină un alt proces, la fel de actual și important, anume specializarea. Condițiile existenței sociale contemporane fac imposibilă cunoașterea realității în ansamblul său pe o singură cale și impun aprofundarea acesteia prin intermediul unei diversități de mijloace. Cu alte cuvinte, cunoașterea enciclopedică a fost înlocuită în societățile moderne cu o cunoaștere de strictă specialitate.³ Dreptul penal al afacerilor este o dovadă de necontestat a specializării. Între normele de incriminare cuprinse în Codul penal referitoare la infracțiunile tradiționale (omor, vătămare corporală, furt, tâlhărie etc.) și cele din legi speciale există diferențe care nu pot fi ignorate. Acestea din urmă se află în conexiune cu regimul juridic extrapenal instituit prin legea respectivă. Orice schimbare a acestuia atrage modificări ale normelor penale corelative.

¹ Ioan Ceterchi, Ion Craiovan, *Introducere în teoria generală a dreptului*, București, Editura All, 1998, p. 107.

² Titus Prescure, Radu Crișan, *Curs de arbitraj comercial*, București, Editura Rosetti, 2006, p. 7.

³ Costică Voicu, Alexandru Boroș, Florin Sandu, Ioan Molnar, *Drept penal al afacerilor*, București, Editura Rosetti, 2002, p. 5.

În încercarea de a escamota aceste evidențe, conformiștii admit existența unei criminalități în domeniul afacerilor pe care o denumesc folosind felurite sintagme: *criminalitatea afacerilor*⁴, *banditism al afacerilor*⁵, *criminalitatea gulerelor albe*⁶ etc.

De altfel, amploarea fenomenului a determinat inițierea și derularea de măsuri preventive și de combatere atât la nivelul comunității europene cât și al celei mondiale. Astfel, în cadrul Consiliului Europei, Comitetul European pentru Probleme Criminale a prezentat numeroase documente sub denumirea de *criminalitatea în afaceri*, pe baza cărora s-au adoptat rezoluții și recomandări.⁷

Pe de altă parte, în literatura juridică s-a recunoscut faptul că evoluția fenomenului criminal determină modificări corespunzătoare în configurația dreptului penal.⁸ Altfel spus, mutațiile ce survin în cadrul criminalității conduc la noi incriminări, la dezincriminări, la apariția altor instituții. Cu toate acestea, dreptului penal al afacerilor, rezultat al trendului ascendent al criminalității în afaceri, nu i se recunoaște statutul de subramură autonomă a dreptului penal. Îi aceasta în ciuda faptului că se vorbește destul de frecvent de un drept penal comercial, drept penal financiar, drept penal vamal,⁹ dreptul penal al mediului¹⁰ etc.

2. Materia dreptului penal al afacerilor este cuprinsă în legi speciale.¹¹ Criminalitatea în afaceri este o tipologie infracțională deosebită care a impus incriminări prin legi speciale. Acestea au urmat modelele consacrate prin codurile tradiționale, ori au creat altele noi. S-au călăuzit după principiile de bază, au adoptat instituțiile generale, dar și-au făurit și repere proprii.

Ultimul Cod penal român¹² a preluat și infracțiuni considerate proprii domeniului afacerilor, incriminate până la acea dată în legi speciale.¹³ Această situație pare să complice și mai mult lucrurile în ce privește autonomia dreptului penal al afacerilor. Cu toate acestea, un număr mare de infracțiuni, considerate de domeniul afacerilor, rămân în continuare în afara Codului penal și anume cele mai semnificative din acest punct de vedere.¹⁴ Pe de altă parte, incriminările din sfera afacerilor sunt indisolubil legate de normele care reglementează materia respectivă, cum ar fi Legea nr. 59/1934 asupra cecului sau Codul vamal adoptat prin Legea nr. 86/10.04.2006. Legile amintite conțin veritabile "părți generale" în raport cu incriminările respective. Nu ar fi utilă și nici posibilă introducerea lor în Codul penal. Un exemplu semnificativ în acest sens îl constituie infracțiunile incriminate prin Legea nr. 656/07.12.2002 pentru prevenirea și sancționarea spălării banilor. Aceste infracțiuni reprezintă o chintesență a criminalității în domeniul afacerilor deoarece prin intermediul lor, produsul crimei (banii și bunurile) este "spălat," adică i se dă o aparență de legalitate și legitimitate.

Legea în discuție definește termenii, instituțiile financiare, autoritățile și atribuțiile lor, instituie regimul sancționator, incriminările. Ea reprezintă un sistem articulat, un adevărat cod în materie.

⁴ La cel de-al XIII-lea Congres al Asociației Internaționale de Drept Penal din 1984, criminalitatea afacerilor a fost definită ca fiind domeniul constituit de infracțiunile care încalcă normele legale referitoare la viața afacerilor-vezi C. Voicu ș.a., *op. cit.*, p. 14.

⁵ Marcel Le Clere, *Manuel de Police technique*, Paris, Editura Police Revue, 1973, p. 101; Rene Lechat, *Curs de poliție tehnică și tactică de poliție criminală*, Paris, 1963, pp. 733-734 - citați de Emilian Stancu, *Tratat de criminalistică*, București, Editura Actami, 2001, p. 613.

⁶ Aurel Dincu, *Bazele criminologiei*, București, Editura Proarcadia, 1993, p.132; Tudor Amza, *Criminologie teoretică*, București, Editura Lumina Lex, 2000, p. 411 și urm.

⁷ E. Stancu, *op.cit.*, p. 614; Ion Eugen Sandu, Florin Sandu, Gheorghe Iulian Ioniță, *Criminologie*, București, Editura Sylvi, 2001, p. 404 și urm.

⁸ Ion Oancea, *Drept penal, Partea generală*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1971, p. 8.

⁹ A se vedea I. V. Merlescu, *Drept vamal sancționator*, București, Editura Tipografiei "Curierul Judiciar," Soc. Anon. 1924.

¹⁰ C. Voicu ș.a., *op.cit.*, p. 6.

¹¹ Prin "legi speciale" înțelegem acele legi care, reglementând un anumit domeniu de activitate, asigură respectarea propriilor dispoziții, printre altele, prin norme penale. În literatura de specialitate se folosesc și noțiunile de "lege penală specială", "legi speciale cu dispozițiuni penale", "legi extrapenale"; în acest sens – Gheorghe Diaconescu, *Infracțiunile în legi speciale și legi extrapenale*, București, Editura All, 1996, p.V-VII.

¹² Adoptat prin Legea nr. 301/2004 publicată în Monitorul Oficial nr. 575 din 29 iunie 2004.

¹³ Ex.: infracțiuni privind calitatea construcțiilor și barajelor, infracțiuni contra proprietății intelectuale, infracțiuni contra regimului fiscal etc.

¹⁴ Ex.: infracțiunile privind spălarea banilor, evaziunea fiscală, cele privind regimul bancar și al cecurilor, cele referitoare la societăților comerciale etc.

Așadar, dreptul penal al afacerilor are o structură aparte. Ea nu urmează modelul Codului penal. Nu are o parte generală, folosindu-se de instituțiile tradiționale. Materia sa, risipită într-un număr de legi speciale, prezintă, deocamdată, condiții reduse pentru o eventuală codificare. Ea poate fi, totuși, sistematizată după anumite criterii, în culegeri cu scop practic sau teoretic.

Cum am sugerat, dreptul penal al afacerilor are și instituții proprii legate de domeniul reglementat prin legea specială respectivă (vamală, comercială etc.).

3. Vizibilitatea dreptului penal al afacerilor în peisajul ramurilor de drept și al științelor juridice este redusă. Și asta în ciuda dimensiunii fenomenului criminalității în afaceri și a avalanșei de acte normative elaborate spre a-i pune stavilă. Cazuistica scoasă la suprafață într-un fel sau altul în ultimul deceniu este vastă, dar puține cazuri au fost probate, judecate și vinovații condamnați. Se pot găsi multe explicații pentru o asemenea stare de lucruri, mai interesante fiind cele ce au în vedere factori precum: persoanele implicate, situația economică, opinia publică, mediul judiciar.

Persoanele care profesează criminalitatea în afaceri¹⁵ au, în cele mai multe cazuri, o poziție socială, economică, politică, profesională ridicată. Sunt puternice ori se află în strânse legături cu puternicii zilei. Scopul lor suprem este maximalizarea profitului cu orice preț.¹⁶ Pentru aceasta nu precupețesc nici un efort și toate mijloacele sunt permise, inclusiv eliminarea adversarilor. Corupția este principalul instrument. Cu ajutorul ei se cumpără voturi, se obțin subvenții ilegale, se câștigă licitații pentru achiziții de stat etc.

Situația economică poate constitui originea criminalității în afaceri și totodată a estompării vizibilității dreptului penal al afacerilor indiferent dacă este vorba de recesiune sau de prosperitate.¹⁷ Infrațiuni precum bancruta frauduloasă, operațiuni cu cecuri fără acoperire etc. se dezvoltă mai mult în perioade de recesiune. În cele de prosperitate se comit fraude “la umbra” societăților fictive. Și într-un caz și în celălalt, profitul reprezintă motorul fenomenului criminal în afaceri. A ajunge la el este principala țintă. Nu are importanță drumul ales (legal sau ilegal), ceea ce contează este rezultatul. La urma urmei, vinovat de încălcarea legii se face doar cel care nu a reușit. Acesta va fi înlăturat după legile de neînfrânt ale pieței și, eventual, va fi tras la răspundere penală.

Opinia publică poate constitui un mijloc de combatere a criminalității, dar existența cotidiană ne arată că această aptitudine funcționează mai mult în ceea ce privește infraționalitatea tradițională.

Pe lângă faptul că, în general, criminalitatea în afaceri nu este cunoscută, atunci când, prin diferite mijloace, ajunge la cunoștința publicului este tratată cu indiferență ori chiar cu admirație.¹⁸ Criminologii presupun că relativă lipsă de interes a populației ține nu numai de complexitatea tehnică a fenomenului cât mai ales de persoana/persoanele implicate, de obicei oameni de afaceri de succes.¹⁹ Pentru “marele public” infractorii din sfera afacerilor pot fi modele de urmat, de vreme ce au reușit să adune sume de bani impresionante. Aceștia, niciodată nu vor fi priviți ca infractorii “de rând,” hoți, tâlhari, violatori, bătauși.

Mediul judiciar manifestă atitudini cel puțin contrariante față de criminalitatea din afaceri. Lipsa de reacție sau reacția anemică constituie caracteristica esențială. Comparativ cu cei ce comit infrațiuni obișnuite (ex. furturi) producătoare de pagube modice și care sunt sancționați penal prompt și exemplar, autorii marilor fraude din domeniul afacerilor beneficiază de tergiversarea proceselor și de soluții mai mult decât blânde.²⁰ În opinia unor autori, această situație determină *anomia* în plan social, adică absența normelor morale și distorsiunea valorilor care generează sentimentul că societatea nu cultivă idealul de justiție.²¹ Alți autori consideră că absența unei reacții viguroase din partea mediului judiciar s-ar datora unor considerente de ordin tehnic, complexității infrațiunilor din domeniul afacerilor și mijloacelor de care dispun infractorii. Este vorba, desigur, de resursele financiare care le permit să angajeze veritabile armate de consilieri juridici, experți contabili și tehnici ș.a.²²

¹⁵ A. Dincu, *op. cit.*, p. 133.

¹⁶ *Idem*, p. 132.

¹⁷ Sandu, I. E., ș.a., *op. cit.*, p. 416.

¹⁸ Voicu, C., ș.a., *op. cit.*, p. 8.

¹⁹ Sandu, I. E., ș.a., *op. cit.*, p. 425.

²⁰ Voicu, C., ș.a., *op. cit.*, p. 9.

²¹ Gindicelli-Delage, G., *Droit penal des affaires*, Dalloz, 1996, p. 3.

²² Sandu, I. E., ș. a., *op. cit.*, p. 425.

Practica oferă numeroase exemple de procese ale unor asemenea infractori care s-au desfășurat de-a lungul unor perioade de timp îndelungate și s-au finalizat cu achitarea celor în cauză.

Toate acestea fac să se estompeze ori să se distorsioneze imaginea unei subramuri de drept și a unei științe juridice relativ recente în raport cu altele și mai ales cu acelea din care au derivat.

4. Existența dreptului penal al afacerilor ca subramură de drept nu poate fi contestată. El se găsește în incriminările din legi speciale precum: Legea nr. 31/1990 privind societățile comerciale, Legea nr. 241/2005 pentru prevenirea și combaterea evaziunii fiscale, Legea nr. 85/2006 privind insolvența, Legea nr. 11/1991 privind concurența neloială, Legea nr. 656/2002 pentru prevenirea și sancționarea spălării banilor, Codul vamal adoptat prin Legea nr. 86/2006, Legea nr. 59/1934 asupra cecului, Legea nr. 26/1990 privind registrul comerțului etc.

Un alt argument în sprijinul existenței acestei subramuri de drept ar putea fi Recomandarea nr. R (81) 12 a Comitetului Miniștrilor Statelor Membre pentru Criminalitatea Afacerilor al Consiliului Europei adoptată la 25 iunie 1981.²³ Recomandarea cuprinde și o listă a infracțiunilor consacrate de dreptul comunitar ca fiind din domeniul afacerilor. Se pot exemplifica infracțiuni referitoare la formarea cartelurilor, obținerea frauduloasă sau deturnarea fondurilor alocate de stat sau de organizații internaționale, crearea de societăți fictive, fraude cu efecte asupra situației comerciale și a capitalului social, concurența neloială, infracțiuni vamale, bursiere și bancare etc.²⁴

{i, poate, mai mult decât atât, existența dreptului penal al afacerilor este susținută de practica judiciară a instanțelor de toate gradele.²⁵

În ce privește știința dreptului penal al afacerilor, lucrurile au evoluat mai anevoios, i s-a acordat o atenție redusă în raport cu importanța sa, lucrările de specialitate fiind relativ puține la număr. Totuși, nu au lipsit entuziaștii. Din acest punct de vedere, Franța a fost un teren fertil, prielnic științei în discuție, aici fiind publicate o serie de lucrări din care se pot exemplifica: Mireille Delmas-Marty, *Droit penal des affaires*, P.U.F., 1981; G. Gindicelli-Delage, *Droit penal des affaires*, Dalloz, 1996; Wilfrid Jeandidier, *Droit penal des affaires*, Dalloz, 1996; Michel Veron, *Droit penal des affaires*, Ed. Armand Colin, Paris, 2004.

În opinia acestor autori, dreptul penal al afacerilor, apărut inițial ca reacție la anumite fraude, s-a impus datorită pericolului reprezentat de criminalitatea din domeniul de referință pentru siguranța statelor și pentru credibilitatea sistemelor economice, financiare și sociale.²⁶

În literatura juridică românească s-a manifestat un interes accentuat față de infracțiunile din sfera afacerilor cuprinse în legi speciale,²⁷ dar lucrări care să poarte un titlu ca atare au apărut abia după 1990 și reduse numeric. În ordine cronologică, o succintă enumerare arată astfel: Ovidiu Predescu, *Drept penal al afacerilor*, Ed. Continent, București, 2000; Costică Voicu, Alexandru Boroi, Florin Sandu, Ioan Molnar, *Drept penal al afacerilor*, Ed. Rosetti, București, 2002; Petre Dungan, *Drept penal al afacerilor-partea generală*, Ed. Presa Universitară Română, 2003, Tiberiu Medeanu, *Dreptul penal al afacerilor*, Ed. Lumina Lex, București, 2006.

Firește că autorii citați, conștienți de starea de pionierat, au trebuit să rezolve, în primul rând, problema sistematizării materiei. Dacă dreptul penal clasic a clarificat demult lucrurile consacrand cele două părți, generală și specială, despre subramura desprinsă de curând, se poate spune că se află în faza căutărilor. Unii au adoptat modelul tradițional cu cele două părți,²⁸ în timp ce alții, după un capitol introductiv conținând referiri la criminalitatea specifică, la apariția subramurii și a științei dreptului penal al afacerilor, trec direct la analiza infracțiunilor.²⁹

Fără a intra în detalii, considerăm că ambele variante prezintă interes, în ciuda criticilor ce se pot aduce fiecăruia dintre ele. Astfel, adepții sistematizării materiei după modelul clasic prezintă în partea generală principalele instituții din domeniul penal, comercial, bancar și fiscal care au

²³ I. E. Sandu ș.a., *op.cit.*, p. 405.

²⁴ *Idem*, p. 406.

²⁵ Tiberiu Medeanu, *Dreptul penal al afacerilor*, Editura Lumina Lex, București, 2006, pp. 431-492.

²⁶ Mireille Delmas-Marty, *Droit penal des affaires*, P.U.F. 1981.

²⁷ Revistele de specialitate abundă în articole, studii, note referitoare la problematica infracțiunilor incriminate în legi speciale, fără a se folosi, însă, sintagma "drept penal al afacerilor."

²⁸ P. Dungan, *Drept penal al afacerilor-partea generală*, Editura Presa Universitară Română, 2003; T. Medeanu, *Dreptul penal al afacerilor*, Editura Lumina Lex, București, 2006.

²⁹ C. Voicu ș.a., *op.cit.*

interferențe cu fraudele din mediul de afaceri.³⁰ Cum era de așteptat, partea specială cuprinde infracțiunile incriminate în principalele legi referitoare la sfera afacerilor. Numărul acestora fiind destul de mare, se ocolesc, în general, abordările exhaustive încât materia nu se epuizează. Mereu rămân infracțiuni în afara analizei, cu toate că pot fi considerate ca având legătură cu afacerile.

Cei care, după o introducere mai amplă sau mai succintă, procedează direct la analiza infracțiunilor, deși nu declară expres, se înțelege că au în vedere evitarea preluărilor în forme adaptate, prescurtate, prelucrate din materia altor ramuri de drept. Ei consideră că pentru cunoașterea instituțiilor ce se întrepătrund cu infracțiunile din zona afacerilor, este suficientă recurgerea la științele respective. Indiferent de forma de structurare a materiei, se poate spune că, deocamdată, știința dreptului penal al afacerilor are nevoie de sprijinul altor științe. Acest lucru nu împietăză cu nimic statutul său, știut fiind că și alte discipline se interferează ori au conexiuni unele cu altele. Prin urmare, considerăm că problemele actuale ale științei de care ne ocupăm nu sunt decât un indiciu al evoluției sale către o consacrare certă.

³⁰ T. Medeanu, *op.cit.*, p. 4.